

OLEJ (635) *sb m*

o jasne; -ej (21) *BiałKat* (3), *KochPs* (4), *GórnTroas*, też *SienLek* (13); -ej *Mącz* (9); -ej-.

sg N olój (102). ◇ *G* oleju (173), oleja (4); -a *HistRzym*; -u : -a *GlabGad* (2:1), *BielKron* (16:1), *RejPos* (11:1). ◇ *D* olejowi (4). ◇ *A* olój (71). ◇ *I* olejem (208); -em (11), -(e)m (197). ◇ *L* oleju (38). ◇ *V* oleju (3). ◇ *pl N* oleje (4). ◇ *G* olej(o)w (4). ◇ *D* olej(e)m (może błqd) (1). ◇ *A* oleje (13). ◇ *I* olejmi (4), olejami (1) *Mącz*. ◇ *L* olejach (5).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI – XVIII w.*

1. *Ciekły tłuszcz pochodzenia roślinnego; oleum Murm, Mymer¹, BartBydrg, Vulg, PolAnt, Mącz, Calag, Calep, Cn* (628) :

a. *Wyłaczany z nasion i owoców roślin oleistych; używany do spożycia, palenia w lampach, do celów technicznych, leczniczo-kosmetycznych (w tym jako podstawowy składnik olejków) i kultowych (w Starym Testamencie na ofiarę)* (327) : *Murm* 161; *Mymer¹* 41; ziarna tego ziela [...] włożę wniewiąką prałę á wycifni oley *FalZioł* I 62c; A gdy gi z miodem á z fiemieniem lnianem ftłukłfy/ á ftrochą oleiu zmiesz/ na każdą sparzelinę pomaga. *FalZioł* IV 21c; *VRina* która ma na wierzchu tłuścóć iakoby oley. *FalZioł* V 9, I 62c, 69a [2 r.], 112b, 114d, 126c (22); Oley lipkością fwą czyni też karmią lipczejszą *GlabGad* Kv, K [2 r.], Kv [4 r.], K2 [3 r.]; *WróbŻółt* 103/15; *LubPs* X5v; *KrowObr* 90v [3 r.], 229; Weźmie też y oleiu znaczynia/ náleie mu ná lewą rękę/ y omoczy w tymże oleiu pálec prawey ręki/ á pokropi przed Pánem siedm kroć *Leop Lev* 14/15, *Lev* 14/10, 12, 16, 17, 21 (13); *BibRadz Os* 12/1; bo Minerwá wżytki oleie napirwey wynalázła dzyálać *BielKron* 27; z tych wyłpow [z *Balearów*] idzie łol do Włóskich ziem iáko y oley/ który od nich wożą áż do Wálenciy/ do Flándriey/ y dáley. *BielKron* 280, 14v, 16, 37 [4 r.], 37v, 63v (21); *Mącz* 52d, 101a, 159b [2 r.], 415, 421a; potym ié [migdały] do práfy włoż á snich oléy wygnieć. *SienLek* 161, 77v, 146v, 159v, 170v, 173, 177v; *RejAp* 59; Przyślzá potym do domu áno pełen przykádek máki/ y pełná oná bániá oleiu/ w korey go pirwey złyfzkę nie było/ á nigdy tego przebrać nie mogliá. *RejPos* 81v, 81v, 191, 193, 218v, [340] [2 r.], [340]v; *BielSat* N2v; *RejZwierc* 125 [2 r.]; *BielSpr* 73v; Bo oley/ powiáda/ y wołk/ zupełná obiátá iest *WujJud* 240, 239v; *BudBib* b2; *HistHel* B2, B2v [2 r.]; *BudNT przedm* c3; *SkarJedn* 89; ftąd chléb/ który fnádnie Siłę twiérdzi: ftąd oléy/ po którym twarz gładnie. *KochPs* 155; Ale Paulá tákiew powściągłiwości byłá/ ilz fnádz y miárę przechodziłá/ y ciáło wielkimi pofty zemdliá. Okrom świąt ledwie kiedy z oleiem iádłá *SkarŻyw* 141, A3, 103, 224, 252 [5 r.], 279, 408 [6 r.], 593 [3 r.]; Iesli ich [kul ognistych] wiele puścifz zápalá wnet gmáchy: Im wiecey w nich oleiu/ tym goráią dłużej *BielSjem* 38; *Calep* 65b, 354a, 381a, [727]b [2 r.]; *GostGostp* 122; pięć głupich [panien] wzięwłzy lámpy/ nie wzięły oleiu z łobą *WujNT Matth* 25/3, *Matth* 25/4, 8, s. 108 [2 r.], 300; *SkarKaz* 457a marg.

olej do czego (3): *BielKron* 359; A ftárfza powie: złotá nam nie trzebá: ále day oleiu do kágáncow kościelnych *SkarŻyw* 224; *BielSjem* 17.

W połączeniu z nazwą rośliny, z której wytłoczono olej [w tym: ai (43), *z + G sb* (2), *G sb* (2); *olej + nazwa* (30), *nazwa (tylko ai) + olej* (17)] (47): *Murm* 161 [3 r.]; *Mymer¹* 40, 41; *BartBydrg* 23, 23b; Oley Lniany: piegi y nieczyłtoći z licza gubi *FalZioł* II 23, I 23c, 33a, 44b, 62d [2 r.], III 38b (11); Náberz łobie [...] Oleiu z drzew oliwnych miárkę *Hyn Leop Ex* 30/24; *BielKron* 33v [2 r.];

Amygdalinum oleum, Mygdałowy olej. *Mącz* 8c; á ftárwfyz ie [orzechy] ná proch/ zmiefzay z oleiem rzodkwianego násienia *SienLek* 47v, 47v, 48v, 54, 78v, 79 (25).

W *połączeniach szeregowych* (23): *GlabGad* Kv; A fructu frumenti: vini et olei sui multiplicati funt. Od mnoftwa żyta wina y oleiu fwego rozmnożyli fie. *WróbŻoIt* 4/8, B7v, hh8v; *KromRozm I* P; *GroicPorz* iiv; *KrowObr* 101 v; Kiedy liárkę/ zgorzałkę/ wołk/ olej/ zápalifz/ Więcey iednę niż drugą światłość wnet pochwalifz. *RejWiz* 145; *Leop Lev* 2/2, *Deut* 18/4, 1.*Esdr* 6/9, *Ez* 27/17; Y dopuściłem fułzã ná ziemię tę y ná gory/ ná pŕzenicę/ ná mołzcz/ ná olej/ y ná wŕzythko co roŕcie z ziemi *BibRadz Agg* 1/11; Włóżyłã ná ŕluzebnicę ŕlãfzkę winã/ bãńkę oleiu/ krup/ figow/ chlebã/ ferã/ y wyfzłã z miãłtã *BielKron* 113v, 14v, 23 [2 r.], 33, 35v, 77; *ReszList* 167; Y ŕtãd w ftãrodawnych Koŕcielných Hiŕtoryãch/ przykãdã y niezliczone prãwie/ tãkowego błogoflãwienia y zegnãnia chlebã/ winã/ oleiu/ ŕwiec/ wody/ ŕoli/ y infzych rzeczy nãduiemy *LatHar* 57; *KołakSzczęŕl* B3.

W *porównaniach* (18): yako olej zachouaua zelazo od rdze thak grzeŕzny tego ymyenya [*Maryi*] wzyuayãcy byuayã zachouany od ŕkody potãpyenya uyecznego [...] yako oleyem drzeuo pomazane/ gore a uapno oleyem polane gałznye/ tak ymyã marya [...] zapala bozã myłocz a wtwardých kamyenných ferzczach [...] grzech utlumya [...] olej yeŕt ŕmaczny a tluŕty tak ymyã maryay [!] przeŕz nabozenŕtwo yeŕt dułfy roŕkołzne myle ŕlodkye przyyemne y dułfã thuczy *PatKaz III* 127; Vmiękczyły fie ŕã rozmowy ie⁸⁰ nad olej *TarDuch* A5v; gdyż picie nie inacey potrzebne ieŕt ku zdzowiu [!] iedno iako olej ku ŕwieczeniu *GlabGad* G8, G8; kthora [*fałszna nauka*] ieŕt zãłtrzãłem czãrthowŕkim/ przenikãiãc iãko olej fercã wierne. *LubPs* O marg; Nye inãk yãk od oleyu moc moyã ŕzczernyãłã *LubPs* Zv, Ov, Zv; Oleo tranquillior [...] Spokoynieŕfzy niż olej *Mącz* 261c; *KarnNap* E4; Słowã tãk mu z wŕt plynã/ iãko oléy ćichy *KochPs* 81; Tãk on zewŕzãd obłozon ieŕt zlorzeczeniem. A to [...] iãko tluŕty oléy/ wpiło fye w koŕci. *KochPs* 169; Miod z plałtru ŕciekãiãcy wŕtã iey/ y flicznieŕfze niŕzli olej słowã iey *SkarŻyw* 59; [*pijaŕstwo*] nãłzẽ nãturẽ z włomnoŕci y krewkoŕci fwey/ ku złemu ŕkłonnã/ nieinãczey iãko olej wlany ná ogieŕ/ do więtfzych roŕpułt rozzarza y roŕpala. *WerGoŕc* 204; Prawdzie wtonãc trudno/ chocia fie pogrãży/ Iãk oléy wŕzedłzy w głębã/ zãŕ fie ná wierzch wŕtãży. *GórnTroas* 44.

W *tłumaczeniu z włoskiego „oleum de vacca” = masło* (1): POd imieniem oleia zamyka fie oliwa y teŕ małlo ktore teŕ włochowie zowã oleum de vacca, to ieŕth, krowi olej wŕzakoŕ iŕ ono z mleka pochodzi, [...] przeto teŕ więcey tuczỹ ciãło *GlabGad* K.

W *charakterystycznych połączeniach*: olej wre (wrzãcy) (2); oleju miarka (2), rog (roŕek) (2); da(wa)ć (dodać, przydać) oleju (9), wziãć (20); wycisnãc olej, wygnieŕc; warzyć (warzony) z olejem (2), zmieszcã (zmieszany) (10); (na-, u)smãżyć (smãzony) w oleju (8); olej konopny (z konopnego nasienia) (2), lniany (27), makowy (2), migdałowy (3), oliwny, orzechowy (4), rzepny (2), skoczkowy (skoczka) (2), z żolãdziu.

Przysłowie: Oleum aqua supemat, Oley po wodzie pŕliwa. *Mącz* 248c.

Zwroty: »olej bić; bicie oleju« = *wylãczãc olej* (1;2): Tã [*Minerwa*] napirwey wymyŕliãłã żonom przãŕc kãdzyel y płotno tkãc/ olej bić *BielKron* 23; *Mącz* 398d, 467c.

»olejem mazać (a. pomaz(ow)ãc, a. namazowãc), pomazany, (po)mazanie« = *ungere a. unctus oleo Vulg* [*szyk zmienny*] (27:4:2): *PatKaz III* 127, 139; Gdy iuz tak pępek bẽdzie obrzezany zawiãzan/

pożyteczna rzecz ięft ciało wżitko dziecięcze oleiem z żołędziu pomazać *FalZioł* V 35, V 35v; *KromRozm III* K6; vkażcie gdzie Pan Kryłtus łwoie Apołtoły mázał oleiem? *KrowObr* 125v, 81v, 82 [3 r.], 119, 143; *RejWiz* 84v; *Leop Lev* 2/4, *Num* 6/15; *BielKron* 93v; *SienLek* 78v, 181v; *HistRzym* 17; Ięfli kto ięft miedzy wámi chory/ niech przywiedzie Káplánów kościelnych: á niech łye nád nim modlą/ pomázuiąc go Oleiem w imię Páńłkie *BiałKat* 381v, 243v; *KuczbKat* 230; *WujJud* 161 [2 r.]; *KarnNap* E4; *LatHar* 648 [2 r.]; A wyłzedłzy przepowiedáli áby pokutowáli: y wyrzucáli wiele czártow/ y wiele chorych oleiem mázáli y vzdrauíáli *WujNT Mar* 6/13, s. 148 [3 r.], *Iac* 5/14, s. 795.

»polać, pokropić, pokropion(y) (a. nakrapiany) olejem« = *conspergere a. conspersus oleo; fundere oleum Vulg* [szyk zmienny] (7:1:2): A gdy byś offiárował offiárę pieczoną wpiecu: z bialey máki/ tho ięft/ chleby bez kwáfu pokropione oleiem/ y cienkie plácki przáłne oleiem pomázáne. *Leop Lev* 2/4, *Lev* 2 arg, 1, 5, 6, 7 (10):

»oleju nie stracić« = *nie darmo świecić, tj. nie zmarnować czasu przy robocie* (1): Alem áż do látá wieku moiego łzefnáłtego/ miedzy wielá ludzi zacnych młodość pirwřzá wychował/ y wżyłtkem ćwiczenim w naukach wyzwolonych łtráwił/ w ktorychem z łálki Bozey y oleiu iáko mowiá/ y czáfu próżno nie łtrácił. *StryjKron* A3v.

»utłusćić olejem« (2): *Impinguasti in oleo caput meum: et calix meus inebrians quem preclarus eŕt: Vtłusćiłeś oleiem głowę moię/ á kielich moy vpoiaiączy baržo łlachtetny ięft. WróbŻołt* 22/5, H4.

Wyrażenie: »olej prosty« (2): Mać druga: teź dobra na tołz [*na gojenie ran*]. Wezmi oleiu prółtego ieden funt/ gleytu dziefięć vncij, vczyn mać *FalZioł* V 108, V 110v.

Zestawienie: »morawski olej« [*gatunek nie zidentyfikowany, może 1.b.*] (1): gdy go [żuru] dobrze niewwarzi nadyma żołádek y wiatry czyni, á zwłázcza kiedi gi morawłkim oleiem małzczá *FalZioł* III 42d.

Szeregi: »olej, (a) mać« (2): *Mącz* 204b, Y nábrał źiela á korzenia iákiego on wiedział/ kazał láfę ná czterzy koły połóżyć/ á ciało z wierzchu połóżyć/ [...] potym wżyłtko ciało pomázał oleiem potym máłcyá drogá. *HistRzym* 17. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»olej albo maź« (1): Więć gonty łofnowemi pobijác nie każe/ A drugie więć oleiem álbo mázyá máże. *RejWiz* 84v.

»oliwa, (albo) olej« [szyk 5:3] (8): Teź naprzeciwo łwierzbiowi ięft dobra mać z bialey Czemieszycze/ á z Litargirium á z oleiem albo z oliwą á z ocztem vczin łte^{go} mać. *FalZioł* I 46a, III 38d, IV 4c, 41 c, 45d; *Mącz* 261c; woliwie álbo woleiu łáyná łwinięgo náłmaź *SienLek* 178; *Calag* 371b.

»wino, (a, albo, i) olej« = *vinum et oleum Vulg; vinum aut oleum Mącz* [szyk 12:6] (18): winá rozmáite y oley mnożą łie z ziemie *RejPs* 152v; *LubPs* B3v; *BielKron* 359; záwiázáł rány iego/ wławłfy oleiu y winá *Leop Luc* 10/34, *Apoc* 6/6; oleum ac vinum invidit tantum, Oleyu á winá tilko zábronilo/ nie dáło przirodzenie. *Mącz* 494d, 17d, 212a, 509d; *RejAp* 58, 59 [2 r.], 59v, Ff3; *RejPos* 208, 210v [3 r.].

W przen (1) : Gdym vmywał nogi moię máłle^m/ á opoká wypułzczáłá mi rzeki oleiu? *Leop Iob* 29/6.

Przen (16) : *PatKaz III* 127 [2 r.]; Oley wylany imię twoie *Leop Cant* 1/2 [*przekład tego samego tekstu PatKaz III*]; A iefzczęć ie [*Chrystus twoje rany*] tu wftawicznie zálewa onym oleiem/ to ieft/ onemi dáry Duchá fwego s. *RejPos* 210v; *WujNT* 108.

Zwrot: »oleju na ogień przydawać« = *rozpalać miłość (1)*: Iefli Ceres [*tj. gospodarność*] Bogini/ s cudnością przeftáwa/ Iefzcze więcey oleiu/ ná ogień przydáwa. *BielSat* D3.

a) *Mysł, sens (1)* :

Zwrot: »oleju się dopytać« = *znaleźć sens (1)*: W fłowá ládá kto bogáty/ o fáme rzecz idzie [...]. Szkándowác pólmycznym Niemcom/ ieft rzecz przyzwoita/ Ale fię oleiu w fctnym wierfzu nie dopyta. *KlonŻal* D3v.

b) *bibl. W aluzji do przypowieści o mądrych pannach (Matth 25) (8)* : *RejKup* t3; *KromRozm III* C8; á iż fie iuz vkaże bliſki vpadek náſz/ toż dopiro zwyklichmy byli biegáć/ fzukáć/ ráthunku v ludzi fwiętych [...]/ toż dopiro fzukáć oleiu/ áno iuz niewczás *RejPos* 342.

olej czego (5): *ArtKanc* O16v; niechay y miłość nie gáśnie: ábym y z lámpą wiáry dobrej/ y z oleiem wczýnkow Chrzeſcijáńfkich/ záſzedł ná drogę tobie wiekuíftemu oblubieńcowi grzeſzney duſze moiey. *LatHar* 643, 396; Gotuymy iáko mądre pánnny oley miłóſierdzia y iálmużny/ áby nam rzeczone: Wnidźcie do weſela y kroleſtwá wam od Chryftufá oblubieńcá y brátá zgotowánego. *SkarKaz* 552a, 457a.

c) *Tłusty brud (1)* : Pierza pełno á prochu/ ná brzuchu oleiu/ Nadobnieſ fie wyſtrychnął/ miły dobrodzyeiu. *RejZwierz* 140.

b. *Specyfik (czasem w postaci maści) sprządzony przez dodanie do oleju lub oliwy różnych substancji (często aromatycznych) zwłaszcza części roślinnych; używany do celów leczniczo-kosmetycznych i (w Starym Testamencie i Kościele Katolickim) kultowych (300)* : *RejKup* m7 [2 r.]; názwáliſcie ty oleie/ y inſze wáſze wymyſly Swiátoſciámi *KrowObr* 83; Iáko temu Oleiowi fmródliwemu/ odpufztzenie wſzyftkich grzechow przypifuiecie? *KrowObr* 84, 80v, 81 [9 r.], 81v [3 r.], 82 [6 r.], 82v [4 r.] (65); wźiáł Sámuel rożek oleiu/ y pomázał go miedzy bráciá iego *Leop* 1.*Reg* 16/13, 1.*Reg* 16/1; *BielKron* 65, 236; Weźmi kwiećia Dzwonkowégo garſć/ Chebdowégo dwie gárſci/ [...] tho wſzyftko we ſklęnicę wfyńp/ [...] á niebárzo tłocz: pothym oliwy wléy [...]/ poſtawże na fłońcu [...]: ten oléy káždé zápalenie chłódzi *SienLek* 160v, 77, 87, 160 [2 r.], 161, 162v; *RejAp* 115v; *RejPos* 153v; *BialKat* 383v; *HistHel* C4; á Arcybifkup zmaczawſzy wielki pálec w oleiu ktory krzyźmem zowá/ máże Krolowi rękę od dłoni do łokciá *StryjWjaz* D3; *SkarŻyw* 278 [2 r.].

W połączeniu z nazwą (1): Iefli trzeba mocniéyſzych [*lekarstw*]/ gdy nietylko fye nogá kurczy ále ciérpnie/ albo nie rychło kłobie przychodzi/ do tego fłużá oleie/ laurinum coſtinum/ lumbricorum/ fampfuchinum *Oczko* 33.

W połączeniu z nazwą substancji dodanej (zwykle rośliny) [w tym: ai (67), z + G sb (6); olej + nazwa (52), nazwa + olej (21)] (73): Oley s kwiatu tego grzybienia/ iefth dobry przeciw goráčzófciam głowy y ynych człónkow *FalZioł* I 92c, III 30b, 33a, IV 8a, 12d, V 99v; *Mqcz* 186a; Też fok rućiąny z oleiem rożánym á bobkowym zmieſzány/ głowie bolácey fłuży/ gdy iá tym máże. *SienLek* 51; Oley z cegły wyciąga bol z zębu dziuráwego gdy go weń náleie. *SienLek* 77, 40, 46v, 47, 47v, 50 (66);

[Oley Szcorpowy/ zową oliwę w ktorey Szcorpny potopiono/ ten leczy wżelkie vkażzenie Szcorpowe. *SienHerb K4#v*].

W *połączeniach szeregowych* (9): ktore [*lampy*] przed kámieniem/ przed drewnem/ przed Oleiem/ przed chlebem w kościelech wáżnych Itáwianie *KrowObr* 90v, 80v, 83v, 115v, 185v, 242; *RejAp* 152; Ták pokládamy/ że bez nich Krzeft dofkonały y fkuteczny być może Iáko bez Exorcifmow/ bez świece/ bez oleiu y foli etc. y bez święcenia dorocznego wody krzełney. *WujJudConf* 168; *LatHar* +4.

W *porównaniu* (1): A yeft [*miłość*] yáko oley z Bálfámem zmyełány/ Ktorem był Aaron kápłan pomázány *LubPs* dd3.

W *charakterystycznych połączeniach*: (po-, przy-, w-, wy)lać olej(u) (7), wziąć (16), zaklinanie (5); czarować olej (5); (na-, z)mieszać (zmieszany) z olejem (16), warzyć; olej apostolski, barwierski, czarowany (2), egzorcyzowany (2), (za)kłęty (2), lekarski (2), smrodliwy (11), szatański, zbawienny; olej bagniskowy, bobkowy (6), bżowy, ceglany (cegłowy, z cegły) (15), fijołkowy (5), z grzybienia, koprowy, lelijowy (2), mastykowy, nardusowy, z piołynu, różany (39), rumnowy (z rumnu) (4).

Zwroty: »olejem (na-, po)mazać (a. pomazować); (po)mazanie (a. pomazowanie) olejem; olejem pomazan; olej pomaz(ow)ania« = *oleo ungere Vulg; oleum unctionis Vulg, PolAnt* [szyk zmienny] (48;14;6;7): Inueni Daud feruum meum: oleo fancto meo vnxi eum. Nalazłem Dawida fługę mego oleiem fwiętym pomazałem iego. *WróbŻółt* 88/21; *RejPs* 68; *LubPs* T5; *KrowObr* 67, 81v [6 r.], 82v, 83 [2 r.], 85 [2 r.] (19); Ten oley pomázowánia/ będzie mi święty w narodziech ich. *Leop Ex* 30/31, *Lev* 8/2, 10, 11, *Luc* 7/46; *RejZwierz* 107; *BibRadz Lev* 8/2, 10, 12; *OrzRozm F3v; BielKron* 33v, 37v [3 r.], 156v, 162; *OrzQuin P3; SienLek* 56 [2 r.], 62v, 126, 143v, 160v, 192v; Nie lékárkim tedy oleiem/ ále duchownym [*apostołowie*] mázáli *BiałKat* 381v, 243v [4 r.], 381v [2 r.], 383v [2 r.]; *KuczbKat* 230, 245; *WujJud* 169; *HistHel C4; BiałKaz M4v*; między którymi środki/ ieft też Oleiu Święte⁹⁰ mázanie/ ktore Pan Iezus Chrifmus vftáwił *KarnNap E3v; SkarJedn* 347; *SkarŻyw* 193, 203, 278, 298, 347, 388; *LatHar* 648, 649, 678; *WujNT* 429, *Iac* 5 arg, s. 795, Ccccc2.

»olejem smarować« (11): Izali [*Chrystus*] Bifkupom głowę y ręce kiedy oleiem fmarował? *KrowObr* 129v, 11v, 82v [2 r.], 83v, 84v, 85 (11).

Wyrażenia: »olej balsamowy« = *balsam* (1): Nie ták ieft wdzięczny oléy bálfámowy [*unguentum Vulg Ps* 132/2] Swięzo wylany ná włos Aronowy *KochPs* 196.

[»ostateczny olej« = *Ostatnie Namaszczenie*: ábyfmy ze wżelką ochędożnością tam prześć mogli/ Oftátecznego Oleiu S. pomazania vzywamy. *HerbOdpow Nnv.*]

»olej święty, poświęcony; olej święcić; oleju święcenie« = *unctio Murm, Mymer¹; oleum sanctum Vulg* [szyk 35:18] (47:3;1;2): *Murm* 130; *Mymer¹* 8; *WróbŻółt* H3, H4, 88/21; *RejKup* m5v; *KromRozm I L4; KromRozm III K7v*; Dawidá com fobye nálażł fłużebniká wiernego/ Ktoregom oleiem fwiętym wdzyęcznie fobye pomázł *LubPs* T5; Przeto kiedy pierwży Oley fwięćicie/ iáko wy mowicie: tedy ty flowá do Oleiu mowicie. *KrowObr* 81, 81v [2 r.], 84, 84v [3 r.]; *OrzRozm F3v*; Oftátniego pomázánia/ to ieft Oleiá fwiętego nie przyimuią *BielKron* 462, 33v [2 r.], 37v [3 r.], 74, 156v, 162; *OrzQuin P3*; Nie mamy náłzym wymflem [!] ludzkim: gárdzić thą Swiętością Oleiu świętego *BiałKat* 381v, 381v, 383v [3 r.]; *KuczbKat* 230, 245; *WujJud* 169; *BiałKaz M4v; KarnNap*

B4v, E3v, E4; *SkarJedn* 347; *SkarŻyw* 203, 278, 298, 388, 473; *GrabowSet* Q2; *LatHar* 648 [2 r.], 649, 678, Aaa7v; *WujNT Iac* 5 arg, s. 795.

»żegnany (a. pożegnany) olej; oleju przeżegnanie« [szyk 3:1] (3;1): *KromRozm I* L4; Krolowa Perfka iego fławą wzbudzoná/ o pożegnány oley do niego poślálá/ y zá wielki dar od niego odnioflá *SkarŻyw* 31, 31 marg, 193.

Szeregi: »olej i balsam« (1): [krzyżmo] ktore z Oleiu y z Bálfámu iáwnym y poważnym Biskupim poświęcenim fprawione bywa. *KuczKat* 150.

»krzyżmo i (a(1)bo) olej« [szyk 7:2] (9): *KromRozm III* K7v; *KrowObr* 80v, 81 žp, Tt; *BialKat* 243v; *WujJud* 169; oley ábo krzyżmo exorcyzowane/ na wżywánie [!] imienia Boskiego táká moc ma: íż nie tylko goráiące grzechow ofátki czyści/ ale tełz y dyabły/ odpádzá. *SkarŻyw* 278, 278 [2 r.]. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»maść i (albo) olej« [szyk 3:2] (5): A gdy go ná pokoy vwiodł/ rzekł: To mowi Pan Bog/ pomázalem cię ná kroleŧtvo Izráelŧkie/ [...] y wylał onę máść albo oley ná głowę iego *BielKron* 86, 33v marg; *SienLek* S[ss]4v; *RejPos* 348v; *WujJud* 167v. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»mazidło albo olej« (1): Potym Zwon omywácie wodą y oćieraćie/ á ku temu tzterzy Pfálmy ffemrzećie/ y mazidłem albo Oleiem wewnátrz fterzy krzyże/ a zewnátrz fiedm krzyżow/ tzynicie y fmaruiećie. *KrowObr* 103.

Przen [czego] (8) : Ale [Adam] oleiá miłofierdzia wołáiąc proŧil w padole tego ŧwiátá *HistRzym* [89]v; *RejPos* 293.

Zwroty: [»olejem mazać« cf wyżej »olejem mazać« *BialKat* 381v.]

bibl. [Ps 44/8 i Hebr 1/9] »pomazać, pomazan, pomazanie olejem wesela (a. wesołości, a. łaski, a. radości, a. sprawiedliwości, a. wonności)« = *ungere oleo exsultationis a. laetitiae Vulg* [szyk zmienny] (4:1:1): y daley mouy pomazal czyá bog bog [!] twoy oleyem uefela nad thouarzyŧŧe tve *PatKaz III* 112v; W opuŧŧcyáley ŧtároŧci moyá nędzna głowá/ Oleyem łáŧki twoyey będzye pomázaná [*senectus mea in misericordia uberi Vulg Ps* 91/11] *LubPs* V2, M3; *CzechRozm* 181v; *CzechEp* 217; *LatHar* 560.

c. *Prawdopodobnie farba olejna* (1) : Trzebá piękny poŧąg wywieŧć pod oley robiony/ Według cerklá rozmierzony/ pęnzlem ozdobiony. *KlonŻal* D3v.

2. *Specyfik o konsystencji podobnej do oleju, sporządzony z roślin nieoleistych lub innych substancji metodą wyciskania, odparowywania itp.; używany do celów leczniczo-kosmetycznych* (5) : Napełnić fklenicze kwieciem wonnem [...]/ potym poŧtawić na mieŧtce wilgotne [...] á niechay thak ŧthogij miefiąc albo dwa íżby ŧie kwiecie roŧpuŧciło w wodę, potim zlać tę wodę do iney fkenicze [!] á zathkać wierzch dobrze miechierzyną albo pergaminem, á na flończu poŧtawić/ bo ŧtąd ŧie zgeŧtnieie na oley. *FalZioł* II 2a; Gdi zawiáżełz wainŧtan wchuŧtę á do wilgotney piwnice zawiełfiłz/ á podŧtawiłz pod to czo fklanego íżby w to fniego oley kapał *FalZioł* III 39b.

W połączeniu z nazwą [w tym: ai (1), z + G sb (2); olej + nazwa (2), nazwa + olej (1)] (3): thak woda s fthępuie na doł do garncza fpodniego ŧtych zioł/ iakož tak działáią oleie wonne, z rozmarinu y z infzych wonnych rzeczy *FalZioł* II 2a; Zołthkowy olej/ ná Rány *SienLek* 161 marg, 161.

3. *Ropa naftowa* (2) : Petroleum. Ieŧt oley kthori idzie z kamienia *FalZioł* II 23v.

Wyrażenia: »opoczysty olej« (1): Petrolium, oleum quod e petris naturae sponte fluit, Opoczysty olej/ łam z łwego przirodzenia z opoki płynąci. *Mącz* 296c.

[»olej skalny«: Oley łkálny/ Petroleum zową/ niektorzy Naphta. *SienHerb* K4v.]

Synonimy: 1.a. oliwa; 2. wodka; 3. nafta, petroleum.

Cf [**OLEJEC**], **OLEJEK**

JDok